

Η ομάδα BRICS

Η πρώτη φορά που έγινε ευρέως γνωστό το ακρωνύμιο BRIC ήταν ο O'Neil, αναλυτής της Goldman Sachs, ο οποίος σε μια έκθεσή του το 2001 με τίτλο «Building Better Global Economic BRICs» ανέλυσε το πως μεταξύ 2040 και 2050 αναμένεται οι 4 αυτές οικονομίες να ξεπεράσουν σε σημασία τα κράτη μέλη του ΟΟΣΑ.

Χρειάστηκε να περάσουν 7 χρόνια για να πραγματοποιηθεί η πρώτη συνάντηση των κρατών BRIC σε επίπεδο αρχηγών κρατών, δίνοντας το έναυσμα για τη συστηματικοποίηση της ομάδας και των ετήσιων συναντήσεών τους. Προφανώς, δεν ήταν ο ίδιος ο O'Neil που έφερε τις 4 μεγάλες αναδυόμενες χώρες κοντά αλλά το γεγονός ότι η οικονομική κρίση του 2007-8 είχε υπογραμμίσει τη σημασία των τελευταίων για την παγκόσμια οικονομία. Ήταν οι σπουδαιότερες από τις αναδυόμενες οικονομίες οι οποίες μπορούσαν να επηρεάσουν επί το καλύτερο την πορεία της παγκόσμιας οικονομίας, διαμέσω των δικών τους εθνικών οικονομικών πολιτικών (π.χ. μέσα από ένα πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων) αλλά και υποστήριξης διεθνών οικονομικών οργανισμών (π.χ. το ΔΝΤ και τη Παγκόσμια Τράπεζα). Και φαινόταν, όπως και με την ανάδυση του G-20 ότι παγκόσμιου επιπέδου οικονομικά προβλήματα δεν μπορούν να ξεπεραστούν εύκολα μέσα από προηγούμενα σχήματα δράσης και συντονισμού – π.χ. G-7/8.

Έτσι, από το 2009 θα ξεκινήσουν οι ετήσιες συναντήσεις των αρχηγών κρατών των χωρών BRIC με αποστολή την εύρεση των σημείων εκείνων σύγκλισης απόψεων επί αρχικά οικονομικών θεμάτων και αργότερα επί γενικότερα θεμάτων, παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Η έναρξη των συναντήσεων θα παράγει και μια σειρά από απόψεις αναλυτών οι οποίοι, εστιάζοντας σε αυτά που χωρίζουν τις 4 χώρες προέβλεπαν μια σύντομη ζωή για τη νέα ομάδα. Προς το παρόν δεν έχουν επιβεβαιωθεί οι προβλέψεις τους, 10 χρόνια μετά την πρώτη εκείνη συνάντηση στη Ρωσία.

Παράλληλα, τον Δεκέμβριο του 2010 θα προσκληθεί και ένα πέμπτο κράτος, η Νότια Αφρική, να συμμετάσχει στην ομάδα, η οποία πλέον, από το 2011 θα μετονομασθεί σε BRICS. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι που έφεραν τη Νότια Αφρική στην ομάδα: υποστηρίζεται ότι η ίδια η Ν.Αφρική πραγματοποίησε μια καμπάνια να πείσει τις άλλες χώρες να την αποδεχτούν, ενώ θετικό ρόλο φαίνεται ότι έπαιξε η Ρωσία και η Κίνα – η τελευταία σε συμφωνία με την προσήλωσή της στην Αφρικανική ήπειρο. Φυσικά η νέα αυτή εξέλιξη έφερε ακόμα περισσότερο σχολιασμό και τοποθετήσεις: τι κοινό μπορεί να έχει η μικρή Νότια Αφρική με τις μεγάλες οικονομίες των BRIC; Πως μπορεί να συνεισφέρει μια χώρα με λιγότερους από 60 εκατομμύρια κατοίκους σε μια ομάδα που περιλαμβάνει σχεδόν 3 δισεκατομμύρια ανθρώπους; Και αν η ομάδα BRIC ενδιαφερόταν να διευρυνθεί γιατί δεν κοίταξε για άλλες επιλογές όπως η Ινδονησία (μεγάλος πληθυσμός, καλή οικονομία), η Τουρκία (μικρότερα μεγέθη αλλά σημαντικότερα της Νοτίου Αφρικής), το Μεξικό (σημαντική οικονομία και

πληθυσμός με κεντρικό ρόλο στη Λατινική Αμερική) ή ακόμα και η μικρότερη αλλά πιο δυναμική Νιγηρία;

Η ανάλυση αυτή εμπεριέχει μια παραδοχή, εν πολλοίς λανθασμένη: ότι η ομάδα BRIC αφορά πρωτίστως σε οικονομικά δεδομένα και ότι άλλες πλευρές των μελών της δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία. Άλλωστε αυτά είδε ο Ο'Neil όταν έγραφε την έκθεσή του καθότι και οικονομολόγος. Η πραγματικότητα, όμως, όπως αποδεικνύεται όλα αυτά τα χρόνια που η ομάδα συναντιέται και δημοσιοποιεί τα κοινά ανακοινωθέντα της, είναι διαφορετική. Η ομάδα, αν και στηρίχτηκε και αξιοποιεί σε σημαντικό βαθμό την οικονομική της ισχύ, έχει προσπαθήσει να ενσωματώσει στην πρωτοβουλία τους ένα αφήγημα το οποίο διέπεται κυρίως από τη λογική «εκπροσωπούμε τη φωνή του αναπτυσσόμενου κόσμου». Ήτοι, όταν αναφέρεται κανείς στα BRICS να τα θεωρεί όχι απλά σαν 4 κράτη, αλλά σαν τους εκπροσώπους 4 περιοχών του αναπτυσσόμενου κόσμου: Νότια Αμερική (Βραζιλία), Ανατολική Ευρώπη και Κεντρικά Ασία (Ρωσία), Νότια Ασία (Ινδία) και Ανατολική Ασία (Κίνα). Υπό αυτό το αφήγημα γίνεται φανερό ότι λείπει μια περιοχή του κόσμου που αναντίρρητα εντάσσεται στον αναπτυσσόμενο: η Υποσαχάρια Αφρική.

Έτσι, στο ζήτημα της πιθανής διεύρυνσης της ομάδας BRIC το ερώτημα που τίθεται είναι ποια αφρικανική χώρα θα συμμετάσχει. Και τελικά, αναλύοντας την Υποσαχάρια Αφρική και τα διάφορα εκεί κράτη το ερώτημα μεταβάλλεται σε Νότια Αφρική ή Νιγηρία. Και αν η δεύτερη έχει μια πιο δυναμική οικονομία, δεν έχει ιδιαίτερα ανεπτυγμένους τομείς οι οποίοι είναι συμπληρωματικοί των τομέων στους οποίους πρωταγωνιστούν τα άλλα κράτη της ομάδας, ενώ δεν έχει απόλυτη σταθερότητα λόγω των εντάσεων στο εσωτερικό της (μουσουλμανικός πετρελαιοπαραγωγικός βορράς - χριστιανικός νότος όπου αποτελεί το κέντρο της εξουσίας της χώρας). Τέλος, η Νιγηρία δεν έχει την έντονη διασύνδεση με τις γειτονικές της χώρες, με τη Νότια Αφρική να ωφελείται από το σύστημα που δημιούργησε η αποικιοκρατική Μεγάλη Βρετανία (δίκτυα) που την καθιστούν τη σημαντικότερη ίσως πύλη της Υποσαχάριας Αφρικής. Αλλά και σε πολιτικό επίπεδο, η Νότια Αφρική συμβολίζει την αναγέννηση του μαύρου πληθυσμού της ηπείρου και του πρωταγωνιστικού ρόλου που θα έπρεπε να έχει στην περιοχή ενώ ταυτόχρονα η ρητορική της, από το 1994 και ύστερα, είναι έντονα παναφρικανική εν γένει και ειδικά υπέρ των συμφερόντων της Νοτιότερης Αφρικής, με την οποία συνδέεται ακόμα πιο έντονα λόγω της ηγεσίας της επί της SADC.

Παράλληλα, δε, η Νότια Αφρική έχει πιθανά το πιο εξελιγμένο τραπεζικό σύστημα απ' όλα τα άλλα κράτη της ομάδας και αποτελεί σημαντικότερο παραγωγό πολύτιμων λίθων.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η προσθήκη της Νότιας Αφρικής δεν θα έπρεπε να φαίνεται παράξενη αλλά ίσως φυσική και αναπόφευκτη εξέλιξη. Ενδεικτικό του ρόλου της Νοτίου Αφρικής είναι ότι κατά την πρώτη συνάντηση της ομάδας που φιλοξένησε το 2013 (5^η συνάντηση) προσκάλεσε να συμμετάσχουν κατά τη δεύτερη μέρα των εργασιών και τα κράτη

μέλη της SADC (+13 κράτη) λειτουργώντας περισσότερο προς το συμφέρον των χωρών αυτών. Ανοίγοντας την ομάδα προς τα γειτονικά κράτη υπερθεμάτισε του ρόλου της ως εκπροσώπου της περιοχής κερδίζοντας τα θετικά σχόλια και από τις δύο πλευρές. Το νέο αυτό μοντέλο συνεχίστηκε και στις επόμενες ετήσιες συναντήσεις όπου προσκαλούνται τα μέλη των περιφερειακών συνεργασιών στις οποίες μετέχουν οι οικοδεσπότες της κάθε συνάντησης.

Αν γίνει αποδεκτή αυτή η συλλογιστική τότε μπορεί κάποιος να απαντήσει και σχετικά εύκολα το άλλο μεγάλο ερώτημα για τα BRICS – αν έχουν σημασία, ειδικά μετά το 2012 οπότε και οι περισσότερες οικονομίες είχαν μπει σε φάσεις ύφεσης ή λιγότερο δυναμικής οικονομικής ανάπτυξης. Γιατί αν η έμφαση στην ομάδα δίνεται στις οικονομικές της επιδόσεις, στη βάση ότι οι οικονομίες είναι αναπόφευκτα κυκλικές (ανάπτυξη, κορύφωση, ύφεση, σταθεροποίηση), αναμένεται κατά περιόδους να κατακρίνεται η ουσιαστική της σημασίας. Αν, όμως, οι οικονομικές επιδόσεις αποτελούν ένα μόνο από τα στοιχεία της ομάδας, τότε η σημασία της ομάδας αποκτά μια διαχρονικότητα.

Για να γίνει καλύτερα κατανοητό το δεύτερο ας δούμε μια σειρά από αποτελέσματα/τοποθετήσεις της ομάδας BRICS σε επιλεγμένες χρονικές περιόδους:

1. Το ζήτημα της επισιτιστικής ασφάλειας (2009): όταν το 2009 ο δυτικός/ανεπτυγμένος κόσμος συζητούσε τις κυριότερες προκλήσεις αυτές περιστρέφονταν γύρω από την περαιτέρω σταθεροποίηση της παγκόσμιας οικονομίας, την αποφυγή του λεγόμενου διπλού πάτου (double deep or “W” effect), τα κάποια προβλήματα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της σταδιακής προβληματικής για την Ιαπωνία. Οι χώρες BRIC έφεραν στην ατζέντα ένα άλλο ζητούμενο το οποίο δεν απασχολούσε ουσιαστικά τον ανεπτυγμένο κόσμο και αφορούσε κυρίως στον αναπτυσσόμενο: το ζήτημα της επισιτιστικής ασφάλειας, της ικανότητας δηλαδή των κρατών να διασφαλίζουν την σε επάρκεια σίτιση του πληθυσμού τους. Καθώς οι τιμές των αγροτικών προϊόντων είχαν διαταράξει τις παραγωγές ενώ ταυτόχρονα διάφορες χώρες (π.χ. Αιθιοπία, Ινδία) αντιμετώπιζαν προβλήματα στην παραγωγή τροφίμων λόγω φυσικών καταστροφών (ξηρασία, μουσώνες, κτλ) δεν ήταν δεδομένο ότι θα καταφέρουν πολλές χώρες να καύσουν για εκείνη την περίοδο τις ανάγκες τους σε τρόφιμα. Τα κράτη BRIC πίεσαν να τοποθετηθεί το ζήτημα υψηλά στην ατζέντα.
2. Αναμόρφωση ψήφων και τρόπου επιλογής επικεφαλής σε ΔΝΤ και Παγκόσμια Τράπεζα (2010): το 2010 είναι χρονιά κατά την οποία διάφορα αναπτυσσόμενα κράτη ολοκλήρωσαν ή τους ζητήθηκε να συνεχίσουν τη χρηματοδότηση της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ. Χωρίς, όμως, όλα αυτά τα χρόνια να έχουν αναπροσαρμοστεί τα δικαιώματα ψήφων αυτών των χωρών. Ύστερα από σχετικές διαπραγματεύσεις το 2010 ολοκληρώθηκε μια αναθεώρηση βάσει της οποίας οι περισσότερες αναδυόμενες οικονομίες ειδικά και ο αναπτυσσόμενος κόσμος γενικά αύξησε τα ποσοστά ψήφων

που έχει στη διάθεσή τους. Αν και η επικύρωση της συμφωνίας θα έπρεπε να περιμένει τον Δεκέμβριο του 2015 για να την εγκρίνει και το αμερικανικό κοινοβούλιο αποτέλεσε μια επιτυχία των κρατών BRIC που από την αρχή πίεζαν για μια καλύτερη εκπροσώπηση του αναπτυσσόμενου κόσμου στους διεθνείς οργανισμούς.

Αντίστοιχα, έγινε η προσπάθεια να «σπάσει» η τακτική πρόεδρος στην Παγκόσμια Τράπεζα να είναι παντα αμερικανός και στο ΔΝΤ ευρωπαίος. Η ομάδα των BRIC τόνισε ότι θα πρέπει να προτιμηθούν υποψήφιοι από χώρες στις οποίες δρουν συχνότερα οι δύο οργανισμοί, δηλαδή τις αναπτυσσόμενες χώρες. Παρ' όλα αυτά, και αν και τόσο για το ΔΝΤ (2011) όσο και για την Παγκόσμια Τράπεζα (2012) υπήρξαν περισσότερες της μιας υποψηφιότητες, επιλέχθηκαν οι αντίστοιχες προτάσεις από Ευρώπη και ΗΠΑ. Μάλιστα, στη πρόσφατη εκλογή του νεού προέδρου της Παγκόσμιας Τράπεζας (2019) επιλέχθηκε ο μοναδικός προτεινόμενος από τις ΗΠΑ μειώνοντας έτσι την επιτυχία της εκστρατείας της ομάδας BRIC εννέα χρόνια πριν.

3. Ασφάλεια και σεβασμός της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών (2011): το 2011 είναι το έτος της Αραβικής Άνοιξης και των ανατροπών στη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Τα κράτη της ομάδας θα διατυπώσουν την υποστήριξή τους στο απαραβίαστο των συνόρων και το σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών – πιστές στη βασική αρχή της μη επέμβασης/παρέμβασης που ενστερνίζεται το μεγαλύτερο μέρος του αναπτυσσόμενου κόσμου. Παρ' όλα αυτά την ίδια χρονικά και υπό το φόντο των συγκρούσεων στη Λιβύη οι αντιστάσεις θα καμφθούν ακόμα και από την παραδοσιακότερη όλων επί του θέματος Κίνας.
4. Δημιουργία Τράπεζας των BRICS/Νέα Αναπτυξιακή Τράπεζα (2012/2014): αν τα προηγούμενα κινούνται όλα σε τομείς όπου τα κράτη της ομάδας είναι λιγότερο ισχυρά η πρόταση του 2012 να δημιουργηθεί η Νέα Αναπτυξιακή Τράπεζα αποτελεί μια πιο αναμενόμενη εξέλιξη. Με τα τεράστια συναλλαγματικά τους διαθέσιμα και το θετικό τους ισοζύγιο πληρωμών επί πολλά έτη, τα κράτη της ομάδας BRICS είχαν (και διατηρούν) τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν διάφορα έργα. Αποφάσισαν, λοιπόν, να το πράξουν με έναν πιο οργανωμένο τρόπο, δημιουργώντας έναν επενδυτικό βραχίονα τον οποίο προίκησαν με 100 δισεκατομμύρια δολάρια (50+50). Σκοπός της Νέας Αναπτυξιακής Τράπεζας που δημιουργήθηκε τελικά το 2014 και έχει έδρα στη Σαγκάη και περιφερειακό γραφείο στο Γιοχάνεσμπουργκ είναι η παροχή δανείων εντός της επικράτειας της ομάδας BRICS καθώς και σε άλλα αναπτυσσόμενα κράτη για έργα υποδομών ή που συντελούν στη βιώσιμη ανάπτυξη. Χαρακτηριστικό των δανείων αυτών είναι ότι δεν εμπεριέχουν, όπως στην περίπτωση των δανείων από την Παγκόσμια Τράπεζα, συγκεκριμένους όρους/προϋποθέσεις/αιρεσιμότητες τις οποίες πρέπει να εφαρμόσει ο δανειζόμενος για να συνεχιστεί η ροή των δανείων αλλά στηρίζεται στη λογική της απλής υποστήριξης χρηματοδοτικά κάποιων έργων με αναπτυξιακή διάσταση.

Η δημιουργία της νέας τράπεζας δημιούργησε αρκετούς φόβους ότι η ομάδα προσπαθεί να λειτουργήσει ανταγωνιστικά με την Παγκόσμια Τράπεζα. Η ίδια, όμως, διακηρύσσει με όλες τις ευκαιρίες ότι η νέα αυτή πρωτοβουλία είναι συμπληρωματική άλλων αναπτυξιακών τραπεζών και ότι στοχεύει να ενισχύσει τα μέσα υποστήριξης αναπτυξιακών έργων σε ολόκληρο τον αναπτυσσόμενο κόσμο.

Τελικά τι φέρνει η ομάδα στον κόσμο: Για αρκετούς, βασική της συνεισφορά αποτελεί η ανάδυση της φωνής του αναπτυσσόμενου κόσμου τον οποίο και εν πολλοίς εκπροσωπούν. Όχι μόνο γιατί τα μέλη της ομάδας προέρχονται από όλες τις βασικές αναπτυσσόμενες περιφέρειες του κόσμου αλλά και γιατί συμμετέχουν ενεργά στα περιφερειακά δρώμενα και αντιλαμβάνονται με τρόπο ιδιαίτερα πρακτικό τα τεκταινόμενα στις γειτονιές τους μέσα από περιφερειακές συνεργασίες στις οποίες ηγούνται ή/και συμμετέχουν. Παράλληλα, προβάλλουν το επιχείρημα ότι οι ίδιες γνωρίζουν καλύτερα από τον ανεπτυγμένο κόσμο τον τρόπο με τον οποίο ο αναπτυσσόμενος μπορεί να μπει σε ισχυρή αναπτυξιακή τροχιά – επειδή το έχουν πετύχει αρκετά πρόσφατα και επί των παρούσων συνθηκών. Γι' αυτό και προωθούν μια λογική συνεργασίας Νότου-Νότου, σε έναν κόσμο όπου πράγματι οι ροές (εμπορικές, οικονομικές, επενδύσεων) έχουν αρχίσει να ξεπερνούν τα παραδοσιακά σχήματα Βορρά-Βορρά ή Βορρά-Νότου. Ταυτόχρονα, δε, οι σχέσεις Νότου-Νότου θεωρούνται ότι δεν εμπεριέχουν ζητήματα ασυμμετρίας ισχύος αλλά απόλυτης συνεργασίας στη βάση μιας δεδομένης ισότητας.

Επιπρόσθετα, η πρωτοκαθεδρία του αναπτυξιακού μοντέλου της Συμφωνίας της Ουάσιγκτον που ήρθε μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και όπου ο οικονομικός φιλελευθερισμός αποτελεί το απόλυτο δεδομένο, δυνητικά τίθεται υπό αμφισβήτηση. Και τα πέντε κράτη της ομάδας BRICS πέτυχαν την οικονομική τους ανάπτυξη διαμέσου ενός σχετικού κρατικού παρεμβατισμού, μερικού προστατευτισμού, κεντρικής στρατηγικής βιομηχανικής ανάπτυξης και προώθησης των εξαγωγών. Αν αυτές το κατάφεραν έτσι, γιατί να μην πρέπει να παροτρύνονται και τα υπόλοιπα αναπτυσσόμενα κράτη να εφαρμόσουν παρόμοιες πολιτικές – ή έστω να μην υποχρεώνονται να εφαρμόσουν πολιτικές οι οποίες μπορεί να είναι «ξένες» προς τον τρόπο λειτουργίας των οικονομικών τους. Η επόμενη πιθανά δεκαετία θα δώσει την απάντηση αν ένα νέο, ανταγωνιστικό του σημερινού κυρίαρχου, οικονομικό μοντέλο θα αναδυθεί στο παγκόσμιο επίπεδο.